

แผนการสอนประจำบทที่ ๓

รายวิชา การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน

Buddhist Affairs Management in ASEAN

บทที่ ๓ การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

Development of Organization for the Administration of Thailand

หัวข้อย่อย

๑. บทนำ
๒. ประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
๓. การจัดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย
๔. พัฒนาการจัดการศึกษาและการจัดการศึกษาสงฆ์ในประเทศไทย
๕. มหาวิทยาลัยสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย
๖. บทสรุป

สรุปแนวคิดที่สำคัญ

กรอบสำหรับการศึกษาที่มุ่งเน้นแนวทางแนวคิดสำคัญในการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่มีเป้าหมายศึกษาถึงประวัติ พัฒนาการและการจัดการศึกษาที่จะทำให้กิจการพระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้า ทำให้การบริหารพระพุทธศาสนามีเป้าหมาย เช่น การจัดการองค์กรมหาเถรสมาคม การจัดการศึกษาที่ทำให้เกิดการบริหารจัดการไปสู่เป้าหมายของการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาความหมายการจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
๒. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการองค์กรบริหารพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
๓. เพื่อศึกษาการจัดการองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอาเซียน อาทิ องค์กรปกครองคณะสงฆ์ องค์กรทางการศึกษา องค์กรอื่น ๆ
๔. เพื่อศึกษาแนวโน้มของกิจการพระพุทธศาสนาต่อการบริหารองค์กรในประเทศไทย

กิจกรรมระหว่างเรียน

๑. ผู้เรียนศึกษาจากเอกสารประกอบการสอนบทที่ ๓
๒. อาจารย์ผู้สอนบรรยายตามเนื้อหาที่กำหนด
๓. ผู้เรียนซักถาม
๔. อาจารย์ผู้สอนสรุปเนื้อหาประจำบท
๕. ผู้เรียนตอบคำถามประจำบทเพื่อการประเมินผลการเรียน

สื่อการสอน

๑. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา
๒. เอกสารประกอบการสอนบทที่ ๓
๓. สื่อ Power point ประจำบท
๔. สื่ออื่น ๆ อาทิ เช่น Flip Chart

การประเมินผล

๑. ประเมินผลจากความสนใจขณะศึกษาของผู้เรียน
๒. การซักถามของผู้เรียน
๓. การสอบกลางภาค

บทที่ ๓

การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

บทนำ

ไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา มีประวัติและพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องยาวนานนับแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีการบริหารจัดการในพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้มีประวัติและความเป็นมาอย่างยาวนานตามกาลสมัยนับตั้งแต่หลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้นมาจนกระทั่งยุคสุโขทัยเป็นราชธานีโดยมีพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้อาราธนาพระสงฆ์เถรวาทแบบลังกาวงศ์เข้ามาประดิษฐานพระพุทธศาสนาซึ่งผลให้พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ทำให้เกิดพัฒนาการของพระพุทธศาสนาและกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ทำให้เกิดพัฒนาการจนกระทั่งหลายเป็นส่วนสำคัญในการบริหาร มีการจัดองค์กรให้เป็นแบบแผนต่าง ๆ ทั้งในส่วนขององค์กรปกครอง องค์กร การบริหารจัดการทำให้เกิดผลภาพลักษณ์ต่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในองค์กรรวม เช่น การมีมหาเถรสมาคม การมีองค์กรปกครอง มีการจำแนกงานตามภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน การตรากฎหมายคณะสงฆ์ ทำให้มีกลไกเครื่องมือสำหรับการบริหาร การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาในนามของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น ซึ่งจะได้จะแนกอธิบายเพื่อเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป

ประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

แม้พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิโบราณเป็นเวลาช้านานก่อนสมัยสุโขทัย ก่อนที่ไทยจะได้อิสรภาพนั้น ได้เคยตกอยู่ในอำนาจของขอมเป็นเวลานานซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานตามแบบขอมตลอดมา จนกระทั่งไทยหรือสยามสามารถกอบกู้เอกราชได้แล้วก็พยายามที่จะขจัดอิทธิพลของขอมให้หมดไปจากจิตใจคนไทยได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ด้านต่าง ๆ เช่น ด้านภาษาศาสตร์ตลอดจนกระทั่งศาสนา ยุคสุโขทัย อาณาจักรยุคแรกแห่งที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้ขึ้นครองราชย์สมบัติแล้วก็ได้เริ่มขยายพระราชอาณาเขตออกไปได้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะทางทิศใต้ได้ตลอดแหลมมลายู ประจวบกับในสมัยนั้นพระพุทธศาสนาฝ่ายลังกาวงศ์ได้เผยแพร่เข้ามาสู่นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดจังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศไทย ปรากฏว่ามีพระภิกษุไทยเป็นจำนวนมากได้พากันไปศึกษาลัทธิศาสนาในลังกาทวีป แล้วมาขอเป็นลังกาวงศ์กลับมายังประเทศของตน และตั้งคณะสงฆ์ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช เพื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปถึงนครศรีธรรมราชได้เห็นจริยาวัตรของภิกษุเหล่านั้นว่าเรียบร้อย และเคร่งครัดในระเบียบวินัยดีก็ทรงเลื่อมใส จึงได้อาราธนาพระสงฆ์

เหล่านั้นให้ขึ้นไปตั้งสังฆมณฑลที่กรุงสุโขทัยแล้วบวชแปลงพระสงฆ์ไทยในประเทศนี้ ซึ่งภายหลังต่อมาเป็นต้นเดิมของคณะสงฆ์ไทย (คณะมหานิกาย) ทุกวันนี้^๑

พ่อขุนรามคำแหงทรงสนพระทัยในศาสนาละัทธิลังกาวงศ์นี้มากทุก ๆ วันกลางเดือนและสิ้นเดือน พระองค์เสด็จไปที่วัดของพระสงฆ์ละัทธินี้เป็นประจำ จนในที่สุดพระองค์ก็ทรงแตกฉานในคัมภีร์ชั้นสูงของพระศาสนา พระองค์ได้โปรดให้ปลูกต้นตาลขึ้นแล้วให้ช่างจัดเอาชะดารหินไปตั้งไว้ที่กลางดงตาล พอถึงวัน ๘ คำ และ ๑๔ หรือ ๑๕ คำ พระองค์ก็นิมนต์พระเถระานุเถระให้มานั่งบนชะดารหินนี้แล้วเทศนาสั่งสอนประชาชน ถ้าไม่ไหววันพระ พระองค์ก็ทรงรับหน้าที่เป็นผู้อบรมทางศาสนาแก่ประชาชน ชะดารหินนี้ต่อมาเรียกว่า “พระแท่นมนังคศิลาบาตร”

ในสมัยของพระเจ้าธรรมราชาลิไทย ซึ่งเป็นรัชกาลที่ ๕ ในราชวงศ์พระร่วง พระองค์ไม่ได้มีนิสัยเป็นนักรบอย่างพ่อขุนรามคำแหง ทรงสนพระทัยแต่ในทางพระศาสนา ได้ศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกในสำนักของพระละัทธิลังกาวงศ์ และจากราชบัณฑิตต่างๆ จนกระทั่งแตกฉานในพระไตรปิฎกถึงกับทรงสามารถแต่งหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งเป็นหนังสือวรรณคดีเล่มแรกของไทย ซึ่งเป็นข้อความที่ย่นย่อมาจากพระอภิธรรมปิฎก อันเป็นปิฎกหนึ่งของพระไตรปิฎก ทำให้ประชาชนสามารถเข้าใจในพระธรรมชั้นสูงได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้น พระองค์ยังได้อาราธนาพระเถระชาวลังกาเข้ามาเป็นสังฆราชในกรุงสุโขทัยเพื่อจัดแบบแผนสังฆมณฑลให้เหมือนอย่างในลังกาแล้วทรงแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ คณะ คือ

๑. คามวาสี ได้แก่ พวกศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรวณะในพระไตรปิฎกอยู่ภายในเมือง

๒. อรัญญวาสี คือ พวกที่เล่าเรียนในฝ่ายสมณะและวิปัสสนากรรมฐานต้องการความสงบเงียบ จึงอยู่ในป่า

พระพุทธรศาสนายุคอาณาจักร / รัฐจารีต

ยุคนี้เป็นยุคที่เปลี่ยนแปลงการสัมพันธ์ทางการค้ากับตะวันตกจนนำมาสู่การคุกคามโดยการล่าอาณานิคมผ่านสมัยอยุธยา กรุงศรีอยุธยาซึ่งเคยตกอยู่ในอิทธิพลของขอมมาก่อนเช่นเดียวกับกรุงสุโขทัย เพราะฉะนั้น ประชาชนจึงนับถือพระพุทธรศาสนาฝ่ายมหายานเป็นส่วนมาก ต่อมาเมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทยและได้หันไปนับถือพระพุทธรศาสนาละัทธิลังกาวงศ์ กรุงศรีอยุธยาซึ่งอยู่ในอำนาจของกรุงสุโขทัยก็พลอยหันมานับถือพระพุทธรศาสนาละัทธิลังกาวงศ์ด้วย ต่อมาเมื่อกรุงสุโขทัยหมดอำนาจลง และกรุงศรีอยุธยาได้กลายเป็นราชธานีของไทยขึ้นมาแทน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ก็ทรงเลื่อมใสในละัทธิลังกาวงศ์นี้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นพระพุทธรศาสนาฝ่ายเถรวาท ละัทธิลังกาวงศ์ จึงได้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสืบมา

การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาก็เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัยและยังมีพระภิกษุไทยออกไปศึกษาพระพุทธรศาสนาในลังกาเนื่อง ๆ ความสัมพันธ์ในทางศาสนาระหว่างไทยกับลังกาจึงคงมีต่อกันตลอดมา พระสงฆ์ไทยจึงมีศิลาจารึกวัดรงดงามเป็นที่น่าเลื่อมใสจนกระทั่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงกับได้ทรงผนวชชั่วคราวเช่นเดียวกับพระมหาดวงธรรมราชาลิไทยแห่งกรุงสุโขทัย

^๑ ศิริพร สุเมธรัตน์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์. (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๓.

นอกจากนั้นในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม พระสงฆ์ไทยที่ออกไปยังลังกาทวีปได้ทราบจากพระสงฆ์ลังกาว่ามีรอยพระพุทธบาทที่พระพุทธเจ้าทรงเหยียบประธานไว้ที่เขาสุวรรณบรรพตในประเทศไทยจึงได้มาทูลพระเจ้าทรงธรรม อันเป็นเหตุให้มีการค้นหาและพบรอยพระพุทธบาทขึ้นในจังหวัดสระบุรี

ถึงรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ ประมาณ พ.ศ. ๒๒๙๖ ในลังกาทวีปเกิดการจลาจลเสื่อมสิ้นสมณวงศ์เสียเมืองแก่พวกทมิฬ ต่อมาพระเจ้ากิตติศิริราชสีห์ทรงกอบกู้อิสรภาพได้จึงได้ครองราชสมบัติสืบมา พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะตั้งสังฆมณฑลขึ้นอย่างเดิมได้ทรงพิจารณาเห็นว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเท่านั้นที่ยังบริสุทธิ์ผุดผ่องกว่าที่อื่นจึงได้ส่งราชทูตมายังประเทศไทยเพื่อขอพระมหาเถระกับคณะสงฆ์ไปตั้งสมณวงศ์ที่ลังกาทวีป พระเจ้าบรมโกษฐ์จึงได้ทรงโปรดให้พระราชาคณะ ๒ รูป คือ พระอุบาลี กับ พระอริยมุนี พร้อมด้วยพระสงฆ์อีก ๑๒ รูป เดินทางไปลังกาทวีปและได้ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรชาวสีหฬสืบมา ดังนั้น พระสงฆ์ที่บวชในสำนักนี้จึงเรียกว่า สยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์มาจนถึงทุกวันนี้

ในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทยมากกว่า ๔๐๐ ปีนี้ พระเจ้าแผ่นดินทุก ๆ พระองค์ล้วนเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกทั้งนั้น ทั้งพระเจ้าแผ่นดินและประชาชนได้ร่วมกันสร้างวัดวาอารามไว้มากมายและวัดที่สำคัญที่สุดก็คือ วัดพระศรีสรรเพชญ์ซึ่งสร้างขึ้นในบริเวณพระบรมมหาราชวัง เช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยธนบุรี ยุคแห่งการชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์

เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่าข้าศึก เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น กรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นแหล่งกลางของพระพุทธศาสนาได้ถูกพม่าเผาเสียเหลือแต่ซาก นอกจากจะเผาบ้านเมืองวัดวาอารามแล้วพม่ายังได้กวาดต้อนเหล่าประชาชนไม่เลือกว่าเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ไปเป็นเชลยอีกเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจดีย์และพระไตรปิฎกอันเป็นหลักพระพุทธศาสนาก็ได้ถึงซึ่งความพินาศในครั้งนี้เสียมากมาย^๒

กาลต่อมาแม่ไทยจะกอบกู้อิสรภาพได้อย่างรวดเร็วก็ตาม แต่กรุงศรีอยุธยาก็ถูกทำลายเสียยับเยินแล้วสุดที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ให้เหมือนเดิมได้ พระเจ้าตากสินจึงได้ตัดสินใจย้ายราชธานีมาตั้ง ณ เมืองธนบุรี ตลอดรัชสมัยของพระองค์ทรงทำสงครามขับเคี่ยวกับพม่าเรื่อยมา และทรงพะวงต่อการสร้างสมเสนาญานุภาพเพื่อป้องกันประเทศชาติให้มีกำลังแข็งแกร่งยิ่งขึ้น เพราะกองทัพได้ถูกพม่าข้าศึกทำลายเสียจนขวัญหนีดีฝ่อแทบหมดแล้ว ฉะนั้น พระองค์จึงต้องทรงขะมักเขม้นต่อการเสริมสร้างเสนาญานุภาพอย่างมากแต่ก็เชื่อว่าพระองค์จะทรงเพิกเฉยต่อการพระศาสนาเสียทีเดียว พระองค์ยังได้ทรงเสาะหาพระเถระผู้ทรงคุณความรู้จากหัวเมืองต่าง ๆ แล้วนิมนต์มาอยู่ในกรุงธนบุรี โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นพระราชาคณะให้ว่ากล่าวสั่งสอนในสังฆมณฑล และได้ทรงรับสั่งให้สืบคัมภีร์พระไตรปิฎกจากที่ต่าง ๆ แล้วเอามารวบรวมตั้งหอมนเตียรธรรมขึ้นใหม่ แม้พระองค์เองก็ทรงสนพระทัยในพระศาสนามากถึงกับทรงปลีกเวลาไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนกระทั่งประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ว่าพระองค์ได้ทรงเกิดสติปัญญาวิปลาส สำคัญพระองค์ว่าเป็นพระ

^๒พื้น ดอกบัว. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ. (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า

อริยบุคคลถึงทรงบังคับให้พระสงฆ์กราบไหว้ พระสงฆ์รูปใดไม่กราบไหว้ก็ให้ทรงลงพระราชอาญาบ้างหรือทรงถอดจากสมณศักดิ์บ้างทำให้บ้านเมืองเกิดจลาจลถึงกับได้มีการรบพุ่งกันเองในราชอาณาจักร

ในสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีนี้ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกซึ่งเป็นแม่ทัพคุมพลไปตีเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง เมื่อตีเมืองได้แล้วได้อัญเชิญพระมหามณีนรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกตกับพระบางเมืองเวียงจันทน์มาประดิษฐานไว้ที่วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) และต่อมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) จนถึงทุกวันนี้

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ยุคแห่งการฟื้นฟู

รัชกาลที่ ๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้ว พระองค์ก็ทรงโปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาสร้างกรุงเทพฯพระมหานครอมรัตนโกสินทร์ขึ้นที่ปากตะวันออก ฝั่งตรงข้าม แม้ว่าในรัชสมัยของพระองค์จะต้องทรงทำสงครามขับเคี่ยวกับพม่าอยู่ตลอดเวลาก็ตาม ถึงกระนั้นพระองค์ก็ทรงสนพระทัยในด้านพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงพิจารณาเห็นว่าพระราชอาณาเขตที่ถูกถอดในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะเหตุที่ไม่ยอมถวายบังคมพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นสมควรยกย่องเป็นพิเศษ พระองค์จึงทรงโปรดสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตามเดิม และได้ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระราชอาณาเขตผู้ใหญ่ปกครองพระสงฆ์สืบมา

นอกจากพระองค์จะได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้สร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นแล้วยังทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระมหามณีนรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกตอีกด้วย พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะให้พระนครใหม่นี้เจริญรุ่งเรืองด้วยวัดวาอารามเสมือนที่มีอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสมัยก่อน ข้อนี้จะพึงได้เห็นจากพระราชวังก็ดี วัดวาอารามต่างๆ ก็ดี ล้วนสร้างตามแบบอย่างกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น และชื่อวัดต่างๆ ก็เลียนแบบมาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นส่วนมาก พระองค์ได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอีกมากมายหลายแห่ง นอกจากวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้วก็มีวัดพระเชตุพน วัดสระเกศ วัดระฆัง วัดอรุณราชวราราม เป็นต้น พระองค์ได้ทรงพระราชปรารภว่า พระพุทธรูปโบราณได้ถูกทอดทิ้งให้ชำรุดทรุดโทรมอยู่ตามวัดร้างในพระนครศรีอยุธยา ธนบุรี สุโขทัย และตามหัวเมืองต่างๆ เป็นอันมาก พระองค์จึงได้โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปที่หล่อขึ้นพอยกขนมาได้เอามาบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นประมาณ ๑,๒๐๐ องค์ เช่น พระศรีศากยมุนี วัดสุทัศน์เทพวราราม ก็อัญเชิญมาจากกรุงสุโขทัย พระโลกนาถ วัดพระเชตุพน ก็อัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

ในด้านพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนานั้นพระองค์ก็ได้ทรงโปรดให้รวบรวมต่อมา แต่ทรงเห็นว่ายังวิปลาสคลาดเคลื่อนอยู่ จึงดำรัสให้ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาทเป็นประธาน ในพระที่นั่งอมรินทราภิเชก แล้วทรงโปรดฯ ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ ฐานานุกรม และเปรียญ ๑๐๐ รูป มารับพระราชทานฉันทน์ แล้วพระองค์ก็ทรงถวายนมัสการ ดำรัสเผด็จถามพระราชอาณาเขตทั้งปวงว่า พระไตรปิฎกทุกวันนี้ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่หรือวิปลาสคลาดเคลื่อนเป็นประการใด สมเด็จพระสังฆราชพร้อมทั้งพระราชาคณะทั้งปวงถวายพระพรว่า พระไตรปิฎก

ตลอดจนบรรดาและภิกษุที่ยังวิปัสสนาคลาดเคลื่อนอยู่อีกมาก พระองค์จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพร้อมทั้งพระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรี๊ยะทั้งหลาย ช่วยกันสังคายนาพระไตรปิฎกให้บริบูรณ์อีกวาระหนึ่งซึ่งสมเด็จพระสังฆราชก็ได้เลือกสรรพระราชาคณะ ฐานานุกรม และเปรี๊ยะที่แตกฉานในพระไตรปิฎกได้ ๒๑๘ รูป กับราชบัณฑิตฝ่ายคฤหัสถ์อีก ๓๒ คน ร่วมกันทำสังคายนาพระไตรปิฎก เมื่อเห็นว่าถูกต้องครบถ้วนแล้วก็ทรงรับสั่งให้คัดลอกไปไว้ตามพระอารามต่างๆ เพื่อพระภิกษุสงฆ์จะได้ศึกษาเล่าเรียนต่อไป

เริ่มยุคแห่งการฟื้นฟูสัมพันธภาพด้านพระพุทธศาสนากับลังกา รัชกาลที่ ๒ ในสมัยนี้แม้จะไม่มีศึกใหญ่แต่ก็ต้องตระเตรียมการสงครามไว้เหมือนกัน เพราะพม่ายังคงยั้งจะมาตีเมืองไทยอยู่ และญวนก็เกิดเป็นศัตรูขึ้นมาอีก แต่ก็นับว่าบ้านเมืองมีความสงบมากกว่าสมัยรัชกาลที่ ๑ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบเดิมซึ่งแบ่งเป็น ๓ ชั้นนั้นทำให้พระภิกษุสงฆ์มีความรู้ไม่แตกฉานนัก จึงทรงพิจารณาปรับปรุงแก้ไขใหม่ สมัยก่อนนั้นพระภิกษุสามเณรรูปใดเรียนรู้ภาษาบาลีสามารถจะแปลพระสูตรได้ก็ได้เป็นเปรี๊ยะตรี ถ้าแปลพระวินัยได้ ก็ได้เป็นเปรี๊ยะโท และถ้าแปลพระอภิธรรมได้ก็ได้เป็นเปรี๊ยะเอก พอถึงรัชกาลที่ ๒ พระองค์ทรงให้เปลี่ยนกำหนดชั้นเป็น ๙ ประโยค ใครสอบได้ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไป ก็นับว่าเป็นเปรี๊ยะ และเรียกว่าเปรี๊ยะ ๓ ประโยค จนถึงเปรี๊ยะ ๙ ประโยค หลักสูตรใหม่กำหนดให้ยากขึ้นตามลำดับ

ในรัชกาลนี้ ศาสนสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลังกาก็เริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยพระสังฆราชในเมืองลังกาให้พระสงฆ์เชิญพระบรมสารีริกธาตุกับต้นโพธิ์จากลังกาเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งในสมัยนั้นลังกาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษแล้ว พระองค์ทรงพระปริวิตกว่า พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปจะเสื่อมโทรมลง จึงได้เลือกพระสงฆ์ ๗ รูป มีพระอาจารย์ดีกับพระอาจารย์เทพเป็นหัวหน้า ให้ไปสืบพระพุทธศาสนาถึงลังกาทำให้ไทยกับลังกามีสายสัมพันธ์ทางศาสนากันสืบมาเรื่อยๆ

รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชศรัทธาอุทิศสาหะในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มาก ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงอีกมากมายหลายวัด และหนังสือฝ่ายพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นับว่าเกิดในรัชกาลนี้มากที่สุด

โดยที่เจ้าฟ้ามงกุฎ พระบรมราชอนุชา ซึ่งยังทรงผนวชอยู่นั้นเป็นผู้มีพระปรีชาสามารถมาก เป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎกเป็นอย่างยิ่งจนสามารถวินิจฉัยเปรียบเทียบได้ว่าฉบับใดผิดฉบับใดถูก จนพระองค์ทรงเห็นว่าพระสงฆ์ก่อนๆ ประพฤติไม่ถูกต้องตามพระวินัย จึงได้ตั้งคณะธรรมยุติกนิกาย ขึ้นและได้แพร่หลายมาจนทุกวันนี้ นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงรับพระภารธุระในการส่งพระสงฆ์ไทยไปลังกาหลายครั้ง ทั้งยังทรงรับเลี้ยงพระสงฆ์ลังกาที่เข้ามาสู่ประเทศไทยตลอดรัชสมัยของพระบรมเชษฐาธิราชอีกด้วย

ยุคแห่งการปฏิรูปพระพุทธศาสนา รัชกาลที่ ๔ เมื่อพระเชษฐาธิราชสวรรคตแล้ว อำมาตย์ราชบริพารทั้งหลายก็ได้มาทูลให้พระองค์ทรงลาผนวชออกไปครองราชสมบัติต่อไป ในฐานะที่พระองค์เป็นผู้ก่อกำเนิดธรรมยุติกนิกายขึ้นจึงทรงเลื่อมใสในลัทธินี้มาก แต่ก็ยังทรงนิมนต์พระสงฆ์ทั้งสองนิกายไปในงานพระราชพิธีร่วมกันเสมอ พระองค์ทรงดำริเห็นว่าในกรุงเทพฯ มีวัดมากมายแล้ว จึงทรงสร้างวัดเพิ่มเติมขึ้นตามหัวเมืองเป็นพื้น ในเมืองหลวงได้สร้างวัดราชประดิษฐ์ วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดโสมนัส และวัดปทุมวนาราม เป็นต้น ถวายเป็นส่วนของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ส่วนในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้นพระองค์ได้ทรงเป็นประธานมาตั้งแต่ยังทรงผนวชก็คงให้รักษาแบบแผนและทำนุบำรุงไว้มิให้เสื่อมลง

ในรัชกาลนี้ พระองค์ได้ทรงติดต่อในด้านการพระพุทธศาสนากับอินเดีย จนกระทั่งได้พระพุทธรูปอินเดียและพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาอีก นอกจากนั้นยังทรงให้ความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์เถรวาทซึ่งถือลัทธิมหายานถึงกับทรงให้พระเถรวาทไปทำพิธีกึ่งเด็กเป็นครั้งแรกด้วย รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประพุดติเจริญรอยตามยุคลบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ เป็นต้นว่าทรงให้การสนับสนุนบำรุงพระสงฆ์ทั้งมหานิกายและธรรมยุติกนิกายทัดเทียมกันทั้งยังทรงตั้งพระสงฆ์เถรวาทขึ้นให้มีสมณศักดิ์ด้วย และได้ทรงสร้างวัดขึ้นถวายพระสงฆ์ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย คือวัดราชบพิธ กับ วัดเทพศิรินทราวาสเป็นส่วนธรรมยุติกนิกาย และสร้างวัดเบญจมบพิตร ถวายพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ พระองค์ได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นมหาสังฆปริณายกอยู่ในเวลานั้นพร้อมกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมหมื่น วชิรญาณวโรรส เป็นประธานสอบทานพระไตรปิฎก แล้วทรงพระราชศรัทธาให้ตีพิมพ์ลงเป็นอักษรไทยจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด (ชุดละ ๓๙ เล่ม) เป็นเหตุให้พระไตรปิฎกได้แพร่หลายไปยังนานาประเทศ และเป็นหลักในการศึกษาเล่าเรียนมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ซึ่งไม่มีประเทศใดสามารถทำได้มาก่อน

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้มีผู้ขุดพบที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่กรุงกบิลพัสดุ์ มีอักษรจารึกว่าเป็นพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นส่วนของพวกศากยราชทั้งหลาย เวลานั้น มาควิส เคอร์สัน อุปราชครองประเทศอินเดีย เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยเท่านั้นที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภก จึงได้ส่งพระบรมสารีริกธาตุนั้นมาถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นนั้น พวกที่นับถือพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ คือ ญี่ปุ่น พม่า และลังกา ได้ส่งทูตมาทูลขอพระบรมธาตุ ซึ่งพระองค์ก็ทรงแบ่งพระราชทานให้ตามประสงค์ ส่วนที่เหลือได้ทรงโปรดฯ ให้สร้างพระเจดีย์ทองสัมฤทธิ์บรรจุไว้ในคูหาพระสถูป บนยอดบรมบรรพต (ภูเขาทอง) วัดสระเกศ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของมหาชนมาจนทุกวันนี้

รัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเหมือนกันและทรงมีความรู้เปรี๊ยะปราดในด้านศาสนามากถึงกับได้ทรงนิพนธ์หนังสือปลุกใจและสั่งสอนประชาชนให้ใฝ่ใจในพระพุทธศาสนา มาก เช่น หนังสือพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร และ เทศนาเสือป่า เป็นต้น ในสมัยนี้ได้มีโรงเรียนนักรบเกิดขึ้นมากมาย การปกครองคณะสงฆ์ก็มีระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น

ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัชกาลที่ ๗ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ครองราชสมบัติแล้ว พระองค์ก็ทรงมีพระราชประสงค์จะทรงสร้างพระพุทธรูปเจดีย์เป็นที่ระลึก และอุทิศพระราชทานกุศลถวายสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดีวิวัฒน์ สกลมหาสังฆปริณายก พร้อมด้วยพระเถรานุเถระผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก ประชุมกันสังคายนาพระไตรปิฎกที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถทรงให้ทำสังคายนาไว้ครั้งหนึ่งแล้ว ให้เป็นแบบแผนที่ถูกตอติยิ่งขึ้นจนเรียบร้อย แล้วพระองค์ได้ทรงพระราชทานทรัพย์ออกสร้างพระไตรปิฎกเป็นจำนวน ๑,๕๐๐ จบ (จบละ ๔๕ เล่ม) แล้วทรงแจกจ่ายไปยังวัดต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักร พระไตรปิฎกชุดใหม่นี้พิมพ์เรียบร้อยดีกว่าชุดก่อน ทั้งพิมพ์ในเวลาประเทศต้องการ คือประจวบกับสมัยที่การเล่าเรียนพระพุทธศาสนาได้เจริญขึ้นทั้งในยุโรปและอเมริกา การสร้างพระไตรปิฎกนับว่าเป็นการสืบอายุ

พระพุทธศาสนาให้ถาวรยิ่งขึ้น เป็นการเฉลิมพระเกียรติยศในพระองค์เอง และเป็นเกียรติยศแก่ประเทศไทยด้วย เพราะในประเทศอื่นๆ แม้จะมีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาแต่ก็ไม่สามารถทำได้

รัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ครองราชย์ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละราชสมบัติแล้วและเป็นสมัยที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ในรัชกาลที่ ๗ แล้ว ฉะนั้นการดำเนินการปกครองประเทศจึงมีได้อยู่ในพระราชอำนาจของพระองค์เองโดยเฉพาะพระองค์ได้บริหารประเทศไทยโดยผ่านทางสภาผู้แทนราษฎร ศาล และคณะรัฐมนตรี ทั้งพระองค์ก็ยังทรงพระเยาว์อยู่อีกด้วย ฉะนั้น ในรัชกาลนั้นนอกจากจะได้มีการส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัยให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นแล้ว ก็มีการสร้างวัดพระศรีมหาธาตุขึ้นแห่งหนึ่งที่อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร ในสมัยรัฐบาล ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งนี้ก็เพื่อให้พระสงฆ์ทั้งสองนิกายได้รวมเป็นนิกายเดียวกัน แต่ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ ในรัชกาลที่ ๘ มีเหตุการณ์ที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างที่สุดอย่างหนึ่งซึ่งไม่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ของไทยมาก่อนเลย นั่นคือการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยฉบับที่สมบูรณ์ ความจริงการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยนั้นได้เคยกระทำกันมานานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๓ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดแปลไว้มาก และในรัชกาลต่อๆ มา การแปลก็ยังคงดำเนินไปเป็นครั้งคราว แต่การแปลคงมีเฉพาะพระสูตรตันตปิฎกเป็นพื้น ส่วนพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกมีน้อย ทั้งนี้ด้วยวัตถุประสงค์แห่งการแปลมีต่างกัน ผู้แปลจึงเลือกแปลเฉพาะส่วนที่ต้องการสำนวนโวหารก็ผิดเพี้ยนกันมาก เนื่องด้วยต่างยุคต่างสมัย ภาษาจึงแปรเปลี่ยนไปตามความนิยม แม้ว่าพระไตรปิฎกจะมีอยู่ในภาษาไทยก็ไม่สามารถคุมความให้ติดต่อกันตลอดสาย

การจัดองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์เกิดขึ้นภายใต้ แนวคิดเรื่องรัฐที่เกิดขึ้นมาแต่อดีต ที่ว่าด้วยการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย นับแต่การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทำให้เห็นประการหนึ่งคือ มีการจัดกิจการพระพุทธศาสนา โดยมีการปกครองในแบบฝ่ายอริยวาสี และคามวาสี ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย จนถึงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ล่วงมาสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการจัดตราพระราชบัญญัติ ร.๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ทำให้การจัดองค์กรบริหารในรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จนทำให้คณะสงฆ์ได้กลายเป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับรัฐ และเป็นส่วนสำคัญต่อการหลอมความเป็นรัฐชาติด้วยเช่นกัน และในเวลาเดียวกันในความเป็นรัฐ ทำให้เกิดองคาพยพกลายเป็นพลังสำคัญทำให้เกิด ความสำนึกเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปัจจุบัน โดยในส่วนสำคัญ ทำให้มีองค์กรมหาเถรสมาคม มีการปกครองตามลำดับชั้น มีสมเด็จพระสังฆราช มีเจ้าคณะใหญ่ ไปจนถึงลำดับเจ้าอาวาส และถูกแก้ไขให้เป็นส่วนสำคัญของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา

ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทย

การปกครองแบ่งออกเป็น ๒ คณะ คือ
คามวาสี พวกที่คลุกคลีด้วยชาวบ้าน
และอรัญญวาสี พวกอยู่ในป่า

สมเด็จพระสังฆราช

กรรมการมหาเถรสมาคม

เจ้าคณะหนใหญ่

เจ้าคณะภาค

เจ้าคณะจังหวัด

เจ้าคณะอำเภอ

เจ้าคณะตำบล

เจ้าอาวาส

แบ่งย่อยการบริหารเป็น 6 ส่วน คือ

1. กรรมการบริหาร
2. กรรมการการศึกษา
3. กรรมการศึกษาสงเคราะห์
4. กรรมการการเผยแผ่
5. กรรมการสาธารณูปการ
6. กรรมการสาธารณะสงเคราะห์

ภาพที่ ๓.๑ โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ในประเทศไทย

ภาพที่ ๓.๒ โครงสร้างบุคลากรตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ก่อนมีการแก้ไข ใน พ.ศ. ๒๕๖๐

คณะสงฆ์ไทย หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕

พระภิกษุมีศีล ๒๒๗ ข้อเป็นเครื่องกำกับวัตรปฏิบัติ พระภิกษุทุกรูปอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งได้วางกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไว้เป็นลำดับขั้นการปกครองและการปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นมีเจ้าคณะมahanิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น เช่น คณะธรรมยุตมีเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตปกครอง ส่วนคณะมahanิกายแบ่งการปกครองออกเป็น ๔ หน คือ เจ้าคณะใหญ่หนหลวง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะใหญ่หนใต้

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ซึ่งได้กระจายอำนาจการปกครองออกเป็นส่วน ๆ ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ภาค มีเจ้าคณะภาคดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตนให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

ส่วนที่ ๒ จังหวัด มีเจ้าคณะจังหวัดปกครอง (เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะจังหวัดทั่วประเทศ)

ส่วนที่ ๓ อำเภอ มีเจ้าคณะอำเภอปกครอง (เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะอำเภอทั่วประเทศ)

ส่วนที่ ๔ ตำบล มีเจ้าคณะตำบลปกครอง (เจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลทั่วประเทศ) อำนาจหน้าที่สำคัญของเจ้าคณะตำบล นอกจากการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงามแล้ว ยังมีหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในปกครองของตน ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองของตน หากเราเรียงลำดับการปกครองคณะสงฆ์ จากล่างขึ้นบน เป็นดังนี้

- ตำบล ปกครองดูแลวัด (เจ้าคณะตำบลดูแลหลาย ๆ วัด)
- อำเภอ ปกครองดูแล ตำบล (เจ้าคณะอำเภอดูแลหลาย ๆ ตำบล)
- จังหวัด ปกครองดูแล อำเภอ (เจ้าคณะจังหวัดดูแลหลาย ๆ อำเภอ)
- ภาค ปกครองดูแลจังหวัด (เจ้าคณะภาค ดูแลหลาย ๆ จังหวัด)
- หน ปกครองดูแลภาค (เจ้าคณะใหญ่ ดูแล ภาคหลาย ๆ ภาค)
- มหาเถรสมาคม ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในภาพรวม

หันกลับมาที่สถานการณ์ปัจจุบัน มักตั้งคำถามกันว่าปัญหาเกิดขึ้นกับวัดกับความประพฤติของเจ้าอาวาสที่ผิดกฎหมายผิดพระธรรมวินัย ทำไมมหาเถรสมาคมไม่ลงมาจัดการเรื่องนี้หากพิจารณาถึงสภาพปัจจุบัน ประเทศไทยมีวัดจำนวน ๓๙,๔๘๑ วัด (ข้อมูล ณ มีนาคม ๒๕๕๘) ถ้านำเรื่องเกี่ยวกับวัดทุกเรื่องเข้าสู่มหาเถรสมาคม อาจจะผิดขั้นตอนการปกครองคณะสงฆ์และไม่เป็นไปตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายมหาเถรสมาคม

การปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคมโดยมีสมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาคณะสงฆ์และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัยและกฎหมายมหาเถรสมาคม

ดังนั้นสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่งและมีอธิบดีกรมการศาสนา เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้มีคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคให้จัดแบ่งเขตปกครอง (๑) ภาค (๒) จังหวัด (๓) อำเภอ (๔) ตำบล

โดยให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นลำดับ (๑) เจ้าคณะภาค (๒) เจ้าคณะจังหวัด (๓) เจ้าคณะอำเภอ (๔) เจ้าคณะตำบล

ส่วนการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคมซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง และมีฆราวาสคืออธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการโดยตำแหน่ง และทำหน้าที่สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็ฝ่ายธุรการเท่านั้นเองเพียงคนเดียว การปกครองคณะสงฆ์ไม่มีใครไปก้าวล่วงได้และก็เกิดการยอมรับเสมอมาทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) พิจารณาร่างแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ในมาตรา ๗ ที่ระบุว่า พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง ในกรณีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโส โดยสมณศักดิ์ รองลงมาตามลำดับและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาคณะสงฆ์และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัยและกฎหมายมหาเถรสมาคม

ซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ได้พิจารณาแก้ไขมาตรา ๗ เห็นชอบ ๓ วาระรวด โดยลงมติรับหลักการในวาระที่ ๑ ด้วยคะแนน ๑๘๔ : ๐ งดออกเสียง ๕ โดยไม่มีผู้คัดค้านเพื่อพิจารณาในวาระที่ ๒ ใช้เวลาเพียง ๕ นาที โดยไม่มีผู้ใดอภิปราย จากนั้นเข้าสู่การลงมติในวาระที่ ๓ โดย สนช. ด้วยคะแนนเป็นเอกฉันท์ ๑๘๒ : ๐ งดออกเสียง ๖ เพื่อประกาศ พ.ร.บ.สงฆ์ ให้เป็นกฎหมายต่อไป ทั้งนี้การพิจารณากฎหมายดังกล่าว สนช.ใช้เวลารวมกันเพียง ๑ ชั่วโมง (จากหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙ หน้า ๑๐) ซึ่งถ้าเป็นการพิจารณากฎหมายก่อนปี ๒๕๕๗ ที่จะใช้เวลานานและมติก็คงไม่เป็นเอกฉันท์เหมือนปัจจุบัน

กฎหมายคณะสงฆ์ที่แก้ไขโดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) เป็นกฎหมายบังคับใช้ และจะคงเป็นการกลับมาที่เดิมก่อนปี ๒๕๓๕ ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

คณะสงฆ์ปัจจุบันจะแบ่งกันภายในคือ มหานิกายและธรรมยุต ที่แล้วมาก่อนปี ๒๕๓๕ สมเด็จพระสังฆราชจะมาทั้งสายมหานิกายและธรรมยุต ถ้ามีอาวุโสด้านพรรษาการอุปสมบทสูงสุด โดยสมเด็จพระราชาคณะและตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ ที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) บังคับใช้ สมเด็จพระสังฆราชจะมาจากสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่งให้นายกรัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ทรงใช้อำนาจผ่านอำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ พระองค์ทรงเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้

พัฒนาการจัดการศึกษาและการจัดการศึกษาสงฆ์ในประเทศไทย

การพัฒนาการศึกษาของสงฆ์สมัยสุโขทัย

วัดเป็นสถาบันสังคมที่ให้การศึกษแก่คนไทยมาช้านานตั้งแต่โบราณ โดยพระเป็น ครูสอน มีทั้งการอบรมสั่งสอนพระด้วยกันเอง ถวายพระธรรมเทศนาแต่พระมหากษัตริย์ และเทศนา สั่งสอนอบรมประชาชนทั่วไป หรือเด็กวัด ก่อนสถาปนารุ่งสุโขทัยได้มีชุมชนต่าง ๆ รวมกันอยู่ และมีพระเป็นผู้ให้การศึกษแก่คนในชุมชนนั้น ภายหลังก่อตั้งสุโขทัยเป็นราชธานีของคนไทย การปกครองคณะสงฆ์สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี และ อรัญญวาสี พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจาก พระไตรปิฎก แม้พระองค์เองก็ทรงสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษา จากพระไตรปิฎกนี้เรียกว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรม” แบ่งการศึกษาเป็น ๓ ตอน โดยเริ่มต้นให้ ศึกษาพระสูตรตันตปิฎก (หมวดพระสูตรที่ประมวลพระธรรมเทศนาและเรื่องเล่าต่าง ๆ) เมื่อศึกษา จบแล้วให้ศึกษาพระวินัยปิฎก (หมวดพระวินัยประมวลข้อบัญญัติสำหรับพระสงฆ์) เมื่อศึกษา พระวินัยจบแล้วให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก (หมวดพระอภิธรรม ประมวลหลักธรรมที่เป็นวิชาการ ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์และตัวบุคคล)

การที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แบ่งคณะสงฆ์เป็น ๒ ฝ่าย ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ การจัดการศึกษาสำหรับสงฆ์แตกต่างออกไปคือฝ่ายคามวาสีซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในเมืองมีหน้าที่ ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และอบรมพระภิกษุสามเณรตลอดจนประชาชนให้ ปฏิบัติดี ประพฤติชอบอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เรียกว่า คันถุระ (ฝ่ายที่ศึกษาคัมภีร์) และ ฝ่ายอรัญญวาสี ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ตามป่า มีหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษยานุศิษย์ในทางปฏิบัติ สมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” (ฝ่ายบำเพ็ญภาวนา) พระสงฆ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย แบ่งกันทำหน้าที่ ทำให้เกิดผลดีต่อการปกครองคณะสงฆ์ และช่วยให้การพระศาสนา ในกรุงสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก ครั้นถึงสมัยพระยาสิทธิไทรครองราชสมบัติ การพระศาสนา ฝ่ายเถรวาทเจริญรุ่งเรืองมาก พระองค์มีพระราชศรัทธาแรงกล้า ถึงกับทรงอุทิศถวายพระมหาปราสาทเป็นที่เล่าเรียนของพระภิกษุ สามเณร และวิชาที่ศึกษายังมีทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายวิชาการทางธรรมและทางโลก มิใช่ศึกษาวิชา ทางพระพุทธศาสนาอย่างเดียว

การพัฒนาการศึกษาของสงฆ์สมัยอยุธยา

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ในสมัยนี้ แรก ๆ ถูกปล่อยปละละเลย ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเห็นพระพุทธศาสนาถูกลัทธินอกย่ำยี ประชาชน มัวเมาหลงใหลเห็นผิดเป็นชอบ จึงทรงรับบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงโปรดจัดการศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมขึ้นเหมือนในครั้งกรุงสุโขทัย ให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรม นับว่าเป็นการ สอบไล่ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย ต่อมาจนถึงสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงใส่ พระทัยพัฒนาการพระพุทธศาสนา ทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้มาอยู่รวมกันอีกครั้งหนึ่ง ทรง แต่งตั้งสมณศักดิ์และสถาปนาพระอารามหลายแห่งให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนคันถุระและ วิปัสสนาธุระ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกวาระหนึ่ง

หลักสูตรการศึกษา

ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ทรงโปรดให้คณะสงฆ์เอภาการุระในการ เรียนการสอน อย่างจริงจัง โดยกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และฐานะของผู้สอบ ไล่ได้เป็นการแน่นอน ใช้ พระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นหลักสูตร โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเรียน คือ

๑. บาเรียนตรี ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร
๒. บาเรียนโท ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร และพระวินัย
๓. บาเรียนเอก ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม

ผู้เรียนจบบาเรียน ตรี - โท - เอก เรียกว่า “มหาบาเรียนบาลี” โดยใช้อักษรย่อว่า “บ.บ.” สถานศึกษา ในสมัยอยุธยา การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมใช้บริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นที่ เล่าเรียน ส่วนวัดวาอารามต่าง ๆ เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนส่วนย่อยเท่านั้น ครูผู้สอน ได้แก่ พระมหากษัตริย์บ้าง ราชบัณฑิตบ้าง พระเถระผู้มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกบ้าง การวัดผลการศึกษา เริ่มแรกเรียนคัมภีร์มูลกัจจายน์ (หลักภาษา) ใช้เวลาประมาณ ๒ - ๓ ปี จึงเรียนแปล พระไตรปิฎกที่จารึกในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน เมื่อมีความรู้ความสามารถในการแปลได้ดีแล้ว ครูบาอาจารย์และเจ้าสำนักเรียนก็จะทูลถวายรายงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ทรงทราบ และทรงโปรดให้ประกาศการสอบไล่ความรู้ของพระภิกษุสามเณร ขึ้น เรียกว่า “สอบสนามหลวง” หมายถึงการสอบในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงยกย่องผู้สอบได้ให้มีสมณศักดิ์เป็น “มหา” นำหน้า ชื่อ แล้วพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชาคณะ เป็นเกียรติแก่พระพุทธานุศาสนาสืบไป สถานที่สอบใช้พระบรมมหาราชวังเป็นที่สอบ และใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปี จึงมีการสอบ ๑ ครั้ง

วิธีสอบ

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้ว พระมหาเถระและ ราชบัณฑิตทั้งหลาย ก็แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประธาน การสอบแปล ผู้สอบต้องจับสลาก ตามที่คณะกรรมการกำหนดให้ ถ้าจับได้คัมภีร์ผูกใดก็แปลผูกนั้น โดยเริ่มจาก พระสูตรก่อน ต้องแปลปากเปล่า ต่อหน้าคณะกรรมการ ผิดศัพท์หรือประโยคได้เพียง ๓ ครั้ง ถ้า กรรมการทักท้วงเกิน ๓ ครั้ง ถือว่า ตก ถ้าแปล ได้คล่องเป็นที่พอใจ ไม่มีการทักท้วงถือว่าสอบได้ ในประโยคนั้น ๆ เมื่อผ่านพระสูตร ก็ให้เกียรติคุณเป็น “บาเรียนตรี” เรียนพระวินัยปิฎกต่อไป อีก ๓ ปี สอบผ่านก็เป็น “บาเรียนโท” จากนั้นศึกษาพระอภิธรรมปิฎก อีก ๓ ปี สอบผ่านก็ได้รับ ยกย่องเป็น “บาเรียนเอก”

การพัฒนาการศึกษาสมัยธนบุรี

ศูนย์การศึกษาในสมัยธนบุรีก็ยังคงอยู่ที่วัดเหมือนสมัยอยุธยา โดยมีแต่เด็กผู้ชายเท่านั้น ที่มีโอกาส ศึกษา เพราะต้องอยู่กับพระที่วัดเพื่อเรียนหนังสือ พระสงฆ์ก็คือครูที่จะสอนหนังสือให้ แก่กุลบุตร เพื่อให้ได้รับการอบรมความประพฤติ เรียนพระธรรม ภาษาบาลี สันสกฤต และศัพท์เขมร เพื่อประโยชน์ในการอ่านคัมภีร์ พระพุทธานุศาสนานอกจากนี้ ยังมีการเรียนวิชาเลขเน้นมาตรา ชั่งตวง วัด มาตราเงินไทย และการคิดหน้าไม้ ซึ่งจะต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีวิชาช่างฝีมือ สำหรับเด็กโต ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการช่างก่อสร้าง เพื่อประโยชน์ ในการบูรณะซ่อมแซมเสนาสนะ และสิ่งก่อสร้างภายในวัด สำหรับการเรียนวิชาชีวะโดยตรงนั้นเป็นหน้าที่ของ

พ่อแม่ ใครมีอาชีพ อะไรก็ถ่ายทอดวิชานั้น ๆ ให้แก่ลูกหลานของตน ตามสายตระกูล เช่นวิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาช่างปั้น ช่างถม ช่างแกะสลัก ช่างปูนปั้น ช่างเหล็ก ช่างเงิน ช่างทอง ส่วนการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงก็ถือตามประเพณีโบราณ คือเรียนการเย็บปักถักร้อย ทำกับข้าว การจัดบ้านเรือน การฝึกอบรมมารยาทของกุลสตรี สังคมสมัยนั้นไม่นิยมให้ผู้หญิงเรียนหนังสือ จึงมีผู้หญิงจำนวนน้อย ที่อ่านออกเขียนได้ การศึกษาของพระสงฆ์สมัยนี้ ช่วงแรกขาดการศึกษาในระยะหนึ่ง เพราะพระสงฆ์มีเหลืออยู่น้อย กระจายกันไปตามชนบทเพื่อหนีภัยเข้าศึก เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงว่างจากศึกสงครามแล้ว ทรงเลือกสรรพระสงฆ์ผู้ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยแต่งตั้งเป็นพระราชา คณะปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และทรงโปรดให้มีการเรียน พระปริยัติธรรม เหมือนสมัยอยุธยาทุกประการ

การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไปพร้อมกับ การพัฒนาบ้านเมือง ทรงอาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์และราชบัณฑิตเป็นกรรมการชำระ พระไตรปิฎก จารึกเป็นอักษรขอมขึ้นใช้เวลา ๕ เดือน จึงเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นการทำสังคายนา ครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

หลักสูตรการศึกษา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมยังใช้พระไตรปิฎก เรียน ๓ ปี จึงมีการสอบ ๑ ครั้ง เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ได้มีการปรับปรุง หลักสูตรการเรียนการสอนขึ้นใหม่ โดยจัดหลักสูตรเป็น ๙ ชั้น เรียกว่า ประโยค ประโยค ๑-๒_๓ เป็นเปรียญตรี ประโยค ๔-๕-๖ เป็นเปรียญโท ประโยค ๗-๘-๙ เป็นเปรียญเอก และผู้ที่สอบไล่ได้ ๓ ประโยคแล้วจึงจัดว่าเป็นเปรียญ ถ้าเป็นภิกษุใช้คำนำหน้าว่า พระมหา และถ้าเป็นสามเณร ก็ใช้อักษรย่อและตัวเลขต่อท้าย เช่น สามเณรพุ่ม ป.๓ เป็นต้น

สถานศึกษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระที่นั่งมณเฑียร ธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์และ เจ้านาย ส่วนข้าราชการชั้นผู้น้อยให้ไปศึกษาตามวัดต่าง ๆ พอถึงยุครัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระอารามบาง ทรงสร้างแก่งบริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยภายในพระบรมมหาราชวังบ้าง เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน โปรดเกล้าฯ ให้เลี้ยงเพลพระภิกษุและพระราชทานรางวัลด้วย ภายหลังสถานที่ไม่เพียงพอจึงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นที่เล่าเรียน ต่อมา ในรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งขึ้น ๔ หลัง ณ วัดพระศรีรัตน ศาสดาราม เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติม

การพัฒนาการศึกษาของสงฆ์ : ยุคปฏิรูปประเทศ (ร.๔ - ร.๖)

การศึกษาของสงฆ์สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) คงดำเนิน ไปเหมือนเช่นในรัชกาลก่อน และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งอีก ๔ หลัง ที่วัดพระศรีรัตน ศาสดาราม สำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระ ในสมัยนี้ มีปรากฏการณ์ด้านการสงฆ์ คือ สมเด็จพระ มหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ได้ปรับปรุงการเรียน การสอนของสงฆ์ให้พัฒนาขึ้น การวัดผลการสอนพระ

ปรียัติธรรมนับเป็นราชการแผ่นดินอย่างหนึ่ง ด้วย อยู่ในพระราชกิจของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก เพราะฉะนั้น การสอบแต่ละ ครั้งได้มีเจ้าพนักงานฝ่ายราชอาณาจักรช่วยปฏิบัติดูแล อำนวยความสะดวกด้วย เพราะการสอบ พระปรียัติธรรมแต่ก่อนสอบกันเป็นคราว ๆ หลาย ๆ ปีสอบครั้ง ที่ต้องใช้เวลานานเพราะ นักเรียนต้องนั่งแปลด้วยปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการที่ละองค์เรียงกันไปตามลำดับ

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือว่าเป็นยุคใหม่แห่งการศึกษาของสงฆ์ ทรงเห็นว่าการศึกษาคือเป็นสิ่งสำคัญ จึงทรงสนับสนุนการศึกษาทั้งทางโลกและการศึกษาสงฆ์ด้วย เพราะพระองค์ทรงประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านพระปรียัติธรรม และวิชาการสมัยใหม่ควบคู่กันไป เพื่อให้พระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรอบรู้ทั้งวิชาการทางโลก และทางธรรม ทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะนำไปเผยแผ่แก่ประชาชนของไทย และในรัชกาลนี้ได้เริ่มเกิดสำนัก การศึกษาของสงฆ์ที่เข้าสู่ระบบการศึกษาสากล จึงได้ทรงสถาปนาการศึกษาชั้นสูงทางคณะสงฆ์ขึ้น ๒ แห่ง คือ ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่วัดมหาธาตุ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๙ โปรดพระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อเป็นที่ศึกษาพระปรียัติธรรมและวิชาการชั้นสูง ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๖ โปรดให้สถาปนา “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่งนี้ ก็ยังไม่พร้อมจะดำเนินการใน รัชกาลนี้ มาถึงรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวย การศึกษาของคณะสงฆ์ได้ร่วมมือกับพระเถระในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๕๔) จัดให้มีการศึกษา พระธรรมวินัยในแบบภาษาไทย โดยคัดเลือกหัวข้อธรรมวินัยในพระไตรปิฎก จัดเป็นหมวดหมู่เป็น ชั้น ๆ ตามความยากง่าย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บวชเข้ามาใหม่เรียนได้ง่ายขึ้น โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเรียน คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ผู้ที่เรียนจึงได้ชื่อนักธรรม พระเถระที่สอบได้ ก็เรียกกันว่า “พระ นักธรรม” หลักสูตรนี้ต่อมาอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าสอบด้วย เรียก “ธรรมศึกษา” สำหรับผู้ที่สอบ บาลีได้เป็นเปรียญ และสอบนักธรรมได้อีก เรียกว่า “เปรียญธรรม” ใช้อักษรย่อว่า “ป.ธ.” อนึ่ง ผู้ที่จะสอบบาลีนั้นจะต้องสอบนักธรรมให้ได้ก่อน ถ้าสอบนักธรรมตก บาลีก็โมฆะ คือนักธรรมตรี มีสิทธิ์สอบได้แค่ประโยค ๑-๒-๓ นักธรรมโท มีสิทธิ์สอบประโยค ๔-๕-๖ ส่วนนักธรรมเอก มี สิทธิ์สอบประโยค ๗-๘-๙

การวัดผลการศึกษา

ยุคแรกการสอบพระปรียัติธรรมใช้เวลาศึกษา ๓ ปี สอบ ๑ ครั้ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงได้กำหนดให้สอบปีละ ๑ ครั้ง ตลอดมา วิธีสอบพระปรียัติธรรมในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังคงใช้ สอบแบบเดิม คือ สอบด้วยปากเปล่า ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้เปลี่ยนแปลงมาสอบด้วยวิธีเขียน เฉพาะประโยค ๑ และประโยค ๒ ส่วนตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป สอบแปลด้วยปากตามแบบเดิม

การพัฒนาการศึกษาของสงฆ์สมัย ร.๗ - ปัจจุบัน

นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา นโยบายการศึกษาได้เปลี่ยนไป โดยแยกการศึกษาของ ภิกษุสามเณร และเด็กนักเรียนออกจากกัน ตลอดจนถึงส่วนราชการที่รับผิดชอบด้วย โดยให้ กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบ เฉพาะการศึกษา สำหรับเด็กนักเรียนเท่านั้น ส่วนการศึกษาสำหรับ ภิกษุสามเณรให้สังกัดกระทรวงธรรมการ คณะสงฆ์ก็ได้เป็นภาระรับผิดชอบดำเนินการต่างหากออกไปจนเป็นเอกเทศจากการศึกษาของรัฐ โครงการ และแผนการศึกษาของชาติในสมัยต่อมา ก็ไม่ได้ กล่าวถึงสงฆ์และการศึกษาของสงฆ์อีกเลย การศึกษาของฝ่าย

บ้านเมืองก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับ มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน เกิดขึ้นมากมายทั่วทุกส่วนของประเทศและมีการพัฒนาทางด้านการศึกษาไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดเวลา ขณะที่สภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม มิได้มีการแก้ไขปรับปรุง ทำให้ค่านิยมในหมู่เยาวชนและ ศึกษานิเทศก์ที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ลดลงไป พระภิกษุสามเณรมีความไม่มั่นใจต่อระบบการศึกษาสาย พระปริยัติธรรมเดิมของคณะสงฆ์ จึงได้ชวนชวนเรียนวิชาต่าง ๆ ทางโลกมากกว่าวิชาพระปริยัติธรรม แต่ ปัจจุบันนี้ พระเถระ ผู้บริหารการพระศาสนาเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น เพื่อให้ได้เรียนวิชาการสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ จนขยาย วิทยาเขตในทั่วประเทศมากขึ้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีการเริ่มศึกษาแบบนักระรมขึ้นควบคู่กับฝ่ายเปรียญ แต่ยังเป็น การศึกษาของ สงฆ์เท่านั้น จนถึงรัชกาลที่ ๗ จึงเปิดโอกาสให้ฆราวาสชายหญิงเข้าเรียนด้วย โดย แยกเป็นแผนกธรรม สำหรับ ศึกษานิเทศก์และแผนกธรรมศึกษาสำหรับฆราวาสชายหญิงแบ่งเป็น ๓ ชั้น นักธรรมศึกษาตรี ชั้นโทและชั้น เอก มูลเหตุที่เริ่มให้มีการศึกษาแผนกธรรมขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น เนื่องมาจากทางราชการ ได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ ยกเว้นพระภิกษุสามเณรไม่ ต้องถูกเกณฑ์ทหาร สำหรับผู้รู้ธรรม ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงตั้ง หลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุสามเณรแบบใหม่นี้เรียกว่า “นักระรม” มี ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรม ชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เริ่มสอบไล่สนาม หลวงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๗ เป็นต้นมา

ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทางคณะสงฆ์อนุญาตให้ครูที่เป็นคฤหัสถ์เข้าสอบไล่วิชานักระรมตรีใน สนามหลวง คณะสงฆ์ได้ และต่อมาทางคณะสงฆ์ได้อนุญาตให้คฤหัสถ์ชายหญิงเข้าสอบความรู้ นักระรมในสนามหลวงได้ ด้วย โดยกำหนดให้สอบพร้อมกับศึกษานิเทศก์ทั่วราชอาณาจักร สำหรับ หลักสูตรวินัยบัญญัตินั้น ไม่เหมาะกับ คฤหัสถ์ จึงเปลี่ยนเป็นเบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีล เป็นหลักสูตรแทน สำหรับผู้เรียนธรรมศึกษาตรี เรียน ๔ วิชา ส่วนธรรมศึกษาโทและเอก เรียน เพียง ๓ วิชา ยกเว้นวิชาวินัย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ตั้งแต่โบราณมาไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ส่วนใหญ่ยังคงรูปเดิมอยู่ ทั้งทางด้าน หลักสูตร การวัดผลและวิธีสอบ ยิ่งยากต่อการเล่าเรียน ต้องใช้เวลามาก และเดิมที การสอบบาลีต้องสอบด้วย ปากเปล่า จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้บาลี ด้วยวิธีแปลปากเปล่า มาใช้เป็นการ สอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ในปัจจุบัน การสอบบาลีสสนามหลวง ป.ธ. ๑-๒ ถึง ป.ธ.๕ เมื่อสอบได้วิชา หนึ่งและ ตกวิชาหนึ่งแล้ว แม่กองบาลีสสนามหลวงเปิดโอกาสให้สอบแก้ตัวอีกครั้ง

อนึ่งการสอบบาลี เมื่อก่อนไม่กำหนดวันสอบแน่นอน กรรมการจะประกาศเป็นคราว ๆ ไปจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงกำหนดให้สอบปีละครั้งตลอดมา เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นสอบ ๒ ครั้ง ใน รัชกาลปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ นี้เอง

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการให้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ และปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ การศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาแบบประยุกต์หรือเป็นการศึกษารูปแบบ หนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายศาสนจักร ได้ศาสนทายาทที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และฝ่ายบ้านเมือง เมื่อพระภิกษุสามเณรได้ลาสิกขาแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับ ราชการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไป ปัจจุบันนี้การศึกษาประเภทนี้ได้กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

มหาวิทยาลัยสงฆ์

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียน การสอนให้ เป็นระบบเหมือนนานาอารยประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้ศึกษาอย่างมีระบบ และสำหรับ พระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งด้านพระปริยัติธรรม และวิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ ควบคู่กันไป ได้ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้พระราชทาน นามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็โปรดให้เปิดขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหารและ ได้ทรงพระราชทานนามว่า “มหามกุฏราช วิทยาลัย” อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนี้ได้ ดำเนินการมาโดยลำดับแต่ก็ยังไม่ ก้าวหน้าถึงขั้นเป็นมหาวิทยาลัย เพิ่งจะมายกระดับการศึกษาขึ้นเป็น มหาวิทยาลัยในรัชกาลปัจจุบัน นี้เอง โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งมหาเถร สมาคมเรื่องการศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์อันเป็นการรับรองว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง นั้นเป็นการ ศึกษาของสงฆ์อย่างเป็นทางการ

ต่อมา รัฐบาลโดยการยินยอมของรัฐสภา ก็ได้ตราพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการ พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ ลงวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ และได้ตรา พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อพ.ศ. ๒๕๔๐ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของ รัฐและเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับงบประมาณ สนับสนุนจากรัฐบาลไทย จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เปิดสอนทั้งบรรพชิตและ คฤหัสถ์และจัดหลักสูตรทั้งภาค ภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ เพื่อผลิตบัณฑิตเป็นสะพานเชื่อมเครือข่ายทั่วโลก แนวโน้มการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ในอนาคต ปัจจุบันนี้ การศึกษาในวงการศึกษาสงฆ์ได้พลิกโฉม หน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการ ศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษา แผนกนักธรรมและภาษาบาลีเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรม สายสามัญ และ มหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศด้วย

ยิ่งขณะนี้ พระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ได้ตื่นตัวในการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ด้าน ต่าง ๆ ให้ทันกับเหตุการณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ปบ.ส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา พระสังฆาธิการ ทั่วประเทศได้ศึกษาหลักสูตร ปบ.ส. ๑ ปี และสามารถเข้าเรียนต่อระดับปริญญาตรี และขณะนี้ มี พระสังฆาธิการได้เรียนจบปริญญาตรี และกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท นับว่าเป็นหลักสูตรที่ทำให้พระสังฆาธิการสนใจและศึกษาเป็นจำนวนมาก โครงการสร้างการบริหารองค์กรต่าง ๆ และสังคมการศึกษา มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น กำหนดให้ครูอาจารย์เป็นผู้บริหารมืออาชีพในการ กำหนดวิธีการและเครื่องมือในการวัดจริยธรรม คุณธรรม และวัดคุณภาพทั้งภายในและภายนอก ในการประกันคุณภาพทางการศึกษา ส่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เมื่อการศึกษาทางโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีความตระหนักที่จะนำศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม เช่น รัฐบาลได้ สนับสนุนให้พระเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศเป็นต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการ ศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้าเป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถ เข้ามาศึกษาในคณะสงฆ์ และสามารถเทียบโอนกันได้ก็จะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่แล้ว ได้ศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป และเป็น การสร้างศาสนทายาทและเปิด โอกาสให้เป็นทางเลือกใหม่ในการศึกษาของชาติ เพราะเหตุว่าการเรียนในโรงเรียนทั่วไปนั้นจะมี ปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่องคุณธรรมจริยธรรม ถ้าเข้ามาบวชเรียนในวัด พระจัดการดูแลให้ คือ จัดศาสนศึกษาซึ่งเป่าวนการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียนเพื่อเป็นทางเลือก หนึ่งของผู้ต้องการให้ลูกของตนเองมีคุณธรรมและจริยธรรม เข้ามาบวชเรียนเพื่อที่จะเป็นพลเมือง ดีของชาติ และรัฐจะต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเหมือนโรงเรียนทั่วไป สิ่งสำคัญ ผู้บริหารคณะสงฆ์ จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ที่สามารถรักษาสาระหลักสูตร เดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไปของรัฐ มิฉะนั้นในทศวรรษ หน้า คณะสงฆ์จะเกิดวิกฤติขาดแคลนผู้เข้ามาบวชเรียนและสืบต่อพระพุทธศาสนา อย่างรุนแรง

มหาวิทยาลัยสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยมี ๒ แห่งคือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาปนาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๐ เพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง(อุดมศึกษา) และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณร

ทั้งสองมหาวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาขึ้นเพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๒ นิกาย โดย มหาจุฬาฯ หรือ มจร ในฝ่ายมหานิกายนั้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระองค์ท่าน ส่วนมหามกุฏฯ หรือ มมร ในฝ่ายธรรมยุติกนิกายนั้นเพื่ออนุสรณ์แก่พระราชบิดา

เมื่อคราวที่พระปิยมหาราช ทรงปกครองบ้านเมืองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute monarchy) นั้นพระองค์มีพระราชภารกิจที่สำคัญ ๓ ประการคือ

๑. ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่ดี มีสุข
๒. พัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า
๓. ทำทุบารุงและอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น

ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ทรงสนพระทัยและพยายามทุกวิถีทางที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมนานาอารยประเทศ ทรงเสด็จประพาสยุโรปหลายครั้งหลายคราเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรี ให้ฝรั่งมั่งคั่งเห็นว่าสยามประเทศนั้นไม่ได้ล้าหลัง ป่าเถื่อน นอกจากนั้นยังเป็นจิตวิทยา เป็นการทำให้แบบทำเนียบฝรั่ง รักษาดินแดนและดูบ้านดูเมืองเขาเพื่อกลับมาพัฒนาประเทศของตน

ในยุคสมัยของพระองค์จะเห็นได้ว่าสยามประเทศนั้นได้พัฒนาไปมากทั้งด้านการศึกษา การทหาร สาธารณสุข สาธารณูปโภคและอื่นๆอีกมากมาย

เมื่อพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าแล้วพระองค์ก็ทรงมีสายพระเนตรอันยาวไกล (จกขุมา) ว่าแล้วคณะสงฆ์จะอยู่อย่างไร การศึกษาสงฆ์จะพัฒนาไปได้อย่างไร จะช่วยกันสืบทอดพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคงได้อย่างไร พระราชดำรัสตอนหนึ่งของพระองค์ว่า “เมื่อข้าพเจ้าได้ดำรงสิริราชสมบัติแล้วก็ตั้งใจทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงอยู่เป็นนิจ” ดังนั้นพระองค์จึงมีลายพระราชหัตถเลขาในการสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งด้วยพระองค์เอง

ในรอบศตวรรษที่ผ่านมามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งก็ล้มลุกคลุกคลานมาตลอด เพราะกฎหมายหรือพระราชบัญญัติสมัยพระองค์ที่ทรงร่างไว้นั้นยังไม่ทันประกาศใช้ เป็นกฎหมายการบริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ทันสมัย เหมาะสมและจะช่วยการศึกษาสงฆ์ให้เจริญรุ่งเรืองเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและทั่วโลก และนอกจากนั้นพระองค์ยังทรงพระราชอุทิศอาคารสังฆิกเสนาสนาราชวิทยาลัย (ตึกถาวรวัตถุหรือตึกแดงภายในวัดมหาธาตุด้านสนามหลวง) ถวายเป็นอาคารเรียนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๔๕๓ พระปิยมหาราชทรงสวรรคต บ้านเมืองเปลี่ยนผ่าน ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ในรูปแบบมหาวิทยาลัยต้องพลอยได้รับผลกระทบและหยุดชะงักไปด้วย ไม่มีการจัดการศึกษา ไม่มีพรบ.รองรับ ไม่มีอาคารเรียน ตึกแดงสร้างยังไม่แล้วเสร็จกระเบื้องที่ส่งมาจากจีนผิดพลาด กาลต่อมาตึกแดงกลายเป็น” หอสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร”

ปัจจุบันตึกแดงเป็นอาคารหอสมุดและเป็นกรรมสิทธิ์ของกรมศิลปากร แต่อยู่ที่ดินภายในวัดมหาธาตุ เรื่องนี้เป็นข้อพิพาท เป็นมหากาพย์อันยาวนานมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตนั้นพระนิสิตมหาจุฬาฯเคยเดินขบวนประท้วงเรียกร้องคืนตึกแดงมาแล้วในนาม “กลุ่มเรียกร้องคืนตึกแดง” แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ วันนี่วัดมหาธาตุยังคงพยายามในเรื่องนี้ต่อไปเพื่อสืบสานพระราชปณิธานของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ จนกว่าจะประสบความสำเร็จ

พ.ศ.๒๔๘๘ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตโต นพวงศ์) ทรงสนับสนุนพระมหาสุชีพ สุชีโว (สุชีโวภิกขุ) พระสงฆ์ไทยรูปแรกที่บรรยายธรรมเป็นภาษาอังกฤษได้ร่วมกับคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายจัดการเรียนการสอนขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร หลังจากที่พระมหาสุชีพ สุชีโว มาขอใช้สถานที่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร (แต่เดิมนั้นจัดการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาที่บวชการสมัยใหม่ที่วัดกันมาตุยาราม)ในนามสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในรูปแบบมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๘๘ โดยพระบัญชา

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์(ม.ร.ว.ชื่น สุจิตโต นพวงศ์) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๔๙๐ พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺโต) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุรูปที่ ๑๕ นำพระมหาเถระ ๕๗ รูปเจริญชัยมงคลคาถาที่ตําหนักสมเด็จพระเจ้ามหาธาตุ ประกาศเปิดการเรียนเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๐ ณ วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ ในนาม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฝ่ายมหานิกาย ในรูปแบบ มหาวิทยาลัย โดยเปิดคณะพุทธศาสตร์เป็นคณะแรก และมีนิสิตเริ่มแรก ๘ รูป

จะเห็นได้ว่า เมื่อในหลวงรัชกาลที่ ๕ ทรงสวรรคตการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็แทบจะ เป็นไปไม่ได้เลย ฝ่ายบ้านเมืองก็ไม่ได้สืบสานพระราชปณิธานของพระองค์ ซึ่งถ้าไม่มีพระมหาเถระที่มองการณ์ ไกล หัวก้าวหน้า ล้ำสมัย ก็ยากจะมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ในวันนี้

ระยะเริ่มแรกจัดการจัดศึกษาถูกดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นมหาวิทยาลัยเถื่อน ปริญญาเถื่อน ผู้บริหารก็ต้อง อดทน ก้มหน้าก้มตาทำเพื่อคณะสงฆ์และคุณภาพของพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ส่วน บัณฑิตนั้นเมื่อจบแล้วต้องไปเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปในต่างประเทศ เช่น อินเดีย ศรีลังกา สหรัฐอเมริกา เป็น ต้นเพราะเมืองไทยไม่มีการยอมรับปริญญาของทั้งสองมหาวิทยาลัย

ปีพ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคม ประกาศให้การศึกษาของทั้งสองมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการศึกษาของ คณะสงฆ์

พ.ศ.๒๕๒๗ รัฐบาลประกาศรับรองปริญญาบัตร แต่ไม่รับรองสถานะของมหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐบาลสมัยพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ได้ออกพระราชบัญญัติให้มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและเป็นนิติบุคคล สิ้นสุดการต่อสู้อันยาวนานเพื่อให้รัฐรับรองสถานะของ มหาวิทยาลัย

สถานการณ์ปัจจุบันมหาวิทยาลัยทั่วโลกต่างได้รับผลกระทบไม่มากนักน้อยในหลากหลายปัจจัยที่ แตกต่างกันไป ในส่วนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ย่อมหนีไม่พ้นกฎเกณฑ์ในข้อนี้

มหาวิทยาลัยสงฆ์จะปรับตัวอย่างไร จะเดินหน้าแบบไหน จึงจะยังคงคุณค่าและรักษาสถานะให้มั่นคง ไว้ได้ เพราะปัญหาต่าง ๆ นั้นมีมากมาย ให้บริหาร จัดการ เช่น

๑. ประชากรลดลง ปัจจุบันประชากรทั้งในประเทศและทั่วโลกต่างลดลงตามลำดับ คนชรามีมากขึ้น ศาสนทายาทหายากขึ้นทุกที่ นั้นย่อมหมายถึงจำนวนผู้เรียนจะหายากขึ้นทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

๒. โลกยุคโควิด-๑๙ เปลี่ยนไป ทำให้วิถีแห่งการเรียน การสอน ถูกปรับเปลี่ยนไปด้วย นิสิต นักศึกษา นั่งนอนอยู่บ้านแต่สามารถพบศาสตราจารย์ชั้นนำในมหาวิทยาลัยชื่อดังทั่วโลก แปลว่า คู่แข่งขยายวงกว้าง มากขึ้น แนวรบทางด้านนี้เพิ่มมากขึ้น

๓. รายได้จากรัฐลดลง เฉพาะในเมืองไทยชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยที่ขอรับงบประมาณจากรัฐ จะมี สัดส่วนที่จะต้องถูกลดงบประมาณลงมีความเป็นไปได้สูง

๔. รายได้ในส่วนของมหาวิทยาลัยถดถอย แน่นนอนเมื่อผู้เรียนลดลง การแข่งขันมากขึ้น เศรษฐกิจ ผืดเคือง รายได้จากการจัดเก็บ การบริจาค และผลประโยชน์อื่นใดก็ย่อมได้รับผลกระทบไปด้วยเช่นกัน

๕. แบนรับภาระเพิ่มมากขึ้น ทั้งภาระค่าใช้จ่ายของมหาวิทยาลัย ทั้งภาระคือความคาดหวังจากภาครัฐ และคนทั่วไปในด้านศักยภาพ การบริการและการพัฒนา

๖. ลูกผสมมีมากขึ้น แต่เดิมมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่งมีเฉพาะพระสงฆ์สามเณรเท่านั้นที่มาศึกษาเล่าเรียน ส่วนผู้บริหารนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ ปัจจุบันนิสิต นักศึกษา มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ หลากหลาย ทั้งเพศ อายุ ความเชื่อและการแสดงออก

ในฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยนั้นก็เช่นกัน มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เดิมนั้นทั้งสองแห่งเป็นการบริหารแบบครอบครัว คือจบ พธ.บ. มาบริหารมหาจุฬาฯ จบ ศน.บ.มาบริหารมหามกุฏฯ ปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งมีบุคลากรที่จบมาจากสถาบันอื่นๆมาอยู่ในองค์กรและรวมทั้งเป็นผู้บริหารในสัดส่วนที่มีมากขึ้น เมื่อเป็นลูกผสมก็จำต้องระมัดระวังในเรื่องผลประโยชน์ ทิศทางในการดำรงสถานะของความเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ รวมทั้งเรื่องของความสามัคคีด้วย

๗. เทคโนโลยีสารสนเทศ แนวนอนวันนี้มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ต้องวิ่งแข่งขันในเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้วย แต่ก็เนื่องด้วยงบประมาณที่ได้รับค่อนข้างจำกัด รายได้ในส่วนของมหาวิทยาลัยก็มีไม่มากนัก จะประยุกต์ใช้อย่างไรให้มีประสิทธิภาพจะตอบสนองผู้เรียนอย่างไรให้พึงพอใจและจะวิ่งแข่งกับมหาวิทยาลัยอื่นๆอย่างไร

๘. งานวิจัย เรื่องวิจัยเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญสำหรับมหาวิทยาลัยในทั่วโลก แต่สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีทิศทางในการวิจัยอย่างไร เช่นการผลิตนักวิจัยอย่างมืออาชีพ การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อตอบโจทย์สังคมปัจจุบัน เป็นต้น

๙. นวัตกรรม จะกำหนดทิศทางในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆโดยเฉพาะนวัตกรรมด้านพระพุทธศาสนา เพื่อสนองตอบสังคมอย่างไร รวมทั้งกระบวนการเปลี่ยนแนวคิดของผู้คนทั้งสองมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้เดินก้าวไปด้วยกัน หายใจเป็นจังหวะเดียวกันและมีเป้าหมายที่ตรงกันอย่างไร

๑๐. แหล่งผลิตและศูนย์รวมแห่งศิลปกรรม ในฐานะมหาวิทยาลัยสงฆ์จะต้องชัดและประกักซี่ในเรื่องศิลปกรรม ทั้งในทางการบริหาร บุคลากร และบัณฑิตที่ผลิตออกไปสู่สังคม รวมทั้งที่ว่า คิดอะไร สนใจแบบไหน ในทุกหลักสูตร ทั้งระดับประกาศนียบัตร เกียรตินิยม การฝึกฝนอบรม การเรียนการสอนทั้งระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว หรือจะต้องการเรียนหลักสูตรอย่าง วปอ. สถาบันพระปกเกล้า ในด้านที่เกี่ยวกับศิลปกรรม หรือในเรื่องบุญในเรื่องกุศล ผู้คนจะต้องคิดถึงสองมหาวิทยาลัยสงฆ์นี้เท่านั้น

๑๑. มหาวิทยาลัยเปิดกว้าง ขณะนี้มีมหาวิทยาลัยชื่อดังทั่วโลกกำลังปรับเปลี่ยนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยสงฆ์จะ Block Course ต่อไปคงลำบาก จะต้องขยับเรื่องนี้เป็นอย่างเป็นจริงเป็นจังเพื่อความอยู่รอด

๑๒. ความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนั้นผู้บริหารจะต้องเปรียบเทียบหนึ่งว่าเป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ในการเข้ามาบริหารการศึกษาในส่วนนี้ ขณะเดียวกันคณะสงฆ์ เจ้าคณะผู้ปกครองก็ต้องคิดเช่นเดียวกัน และควรให้การสนับสนุนส่งเสริมเพื่อพระราชปณิธานของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ จะบรรลุผล

๑๓. เป็นตัวแทนคณะสงฆ์ในทั่วโลก วันนี้ในทั่วโลกมีทั้งคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทและมหายาน ทั้งในประเทศเพื่อนบ้านและห่างไกลออกไป มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งจะต้องสัมพันธ์ เชื่อมโยง และถูกใจไว้วางใจ

เพื่อเป็นตัวแทนในการจัดการศึกษาในฐานมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาโลกของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายใหญ่ เพื่อขยายมหาวิทยาลัยให้เป็นสากลมากขึ้น

มหาวิทยาลัยสงฆ์ยุคเริ่มแรกนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของรัชกาลที่ ๕ แต่เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคต ดูเหมือนมหาวิทยาลัยสงฆ์จะตกอบ ไม่มีอนาคตและหาผู้สืบทอดยาก เมื่อตกมาถึงยุคที่เริ่มมีการเรียนการสอนผู้บริหารต้องต่อสู้ด้วยมือเปล่าและเสียสละท่านต่อสู้เพื่อให้ได้รับการ “ยอมรับ” ทั้งในทางนิตินัยและพฤตินัย

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์เมื่อมีสถานะต่างๆที่พึงมีพึงได้แล้วก็ต้องต่อสู้กับตัวเองให้มากขึ้น การพัฒนา มหาวิทยาลัย การพัฒนาบุคลากรเพื่อให้ถูกทิศถูกทางและในขณะเดียวกันต้องสนองตอบสังคมเทคโนโลยีให้ได้ประสิทธิภาพขั้นสูง

สรุป

พุทธศาสนาในประเทศไทยนี้ถึงแม้จะประกอบด้วยนิกายและแนวคิด วิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน เช่น การเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท แบบมหายาน และมีแนวคิดแนวปฏิบัติที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันไป ซึ่งมีทั้งแบบที่เป็นจารีตประเพณี แบบปัญญานิยม และประชานิยม และแบบพัฒนาการสมัยใหม่ เป็นต้น แต่ในความหลากหลายเช่นนั้นก็เชื่อมโยงให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่จะดำรงอยู่ร่วมกันได้ในหลาย ๆ ศาสนาอย่างมีสันติสุขในสังคม^๓

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ในส่วนของการบริหาร ได้มีการปรับตัวในส่วนของการจัดองค์กรสมัยใหม่ ที่เป็นพัฒนาการมาพร้อมกับเวลา และแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ดังปรากฏตามที่มีการตรากฎหมายขึ้นมาที่นอกเหนือจากการบริหารจัดการตามจารีต นับแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ต่อเนื่องมาจนกระทั่ง รัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้เกิดพัฒนาการทางพระพุทธศาสนา ต่อเนื่องตลอดมาจนกระทั่งมีการเริ่มจัดองค์กรในแบบแผนใหม่ นับแต่มีการตรากฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทำให้พระสงฆ์ในประเทศไทย มีแบบแผนและแนวทางที่เนื่องต่อ มาเป็นการจัดการแผนใหม่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีระบบสมณศักดิ์ มีองค์กรจัดตั้ง ที่มีเป้าหมายและวิธีการที่เป็นไปเพื่อการจัดการ ทั้งในส่วนขององค์กรปกครอง องค์กรการจัดการตามแบบแผนที่ปรากฏ รวมทั้ง มีการตราพระราชบัญญัติ ปรับปรุงแก้ไขเป้าหมายเพื่อเสริมประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการในแบบแผนสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน จึงนับเป็นพัฒนาการและแนวทางที่เนื่องต่อของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในองค์กรรวมนับแต่อดีต และกลายเป็นพัฒนาการของพระพุทธศาสนาจนกระทั่งปัจจุบัน

^๓ ภัทรพร สิริกาญจน. พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗๗.

คำถามท้ายบท

๑. พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีลักษณะและความเป็นมาอย่างไร
๒. รูปแบบของการจัดการองค์กรบริหารและการจัดการคณะสงฆ์ในประเทศไทยเป็นอย่างไร
๓. ท่านเห็นว่าแนวโน้มของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยควรมีลักษณะหรือเป็นอย่างไร
๔. สถานการณ์และความเป็นต่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยให้ท่านอธิบาย พร้อมให้ข้อมูลประกอบ
๕. การจัดการองค์กรบริหารในรูปแบบมหาเถรสมาคม และการจัดการในองค์กรรวมอย่างที่ปรากฏในประเทศไทย เพียงพอต่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในมิติของอาเซียนหรือไม่ อย่างไร ?

อ้างอิงท้ายบท

- จำนง ทองประเสริฐ. พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕.
- สุชาติ หงษา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๐.
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พิน ดอกบัว. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ไสภณการพิมพ์, ๒๕๕๔.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒.
- พระมหาอุทธนา นรเชฏฐ์. **พระสงฆ์กับสังคมไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ศิริพร สุเมธรัตน์. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์**, กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๓.
- . **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๖.
- ธนู แก้วโอภาส. **ประวัติศาสตร์เอเชียยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จ. **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิชเนศ พริ้นติ้งส์ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- ภัทรพร สิริกาญจน. **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา, ๒๕๕๗.

